

Karel Marx: Zboží a jeho fetišistický charakter (z Kapitálu)

Mystický charakter zboží nevyplývá tedy z jeho užitné hodnoty. Nevyplývá z obsahu určení hodnoty. Neboť předně, ať jsou užitečné práce čili produktivní činnosti seberozdílnější, z fyziologické stránky jsou v každém případě funkcemi lidského organismu a každá taková funkce, ať je její obsah a její forma jakákoli, je v podstatě vynakládáním lidského mozku, nervů, svalů, smyslových orgánů atd. Za druhé to, co je základem určení velikosti hodnoty, totiž trvání onoho vynakládání čili kvantita práce, se již bezprostředně, hmatatelně liší od kvality práce. Za všech společenských poměrů musela člověka zajímat pracovní doba, kterou stojí výroba životních prostředků, třebaže ne stejně na různých stupních vývoje¹. Konečně, jakmile lidé tak či onak pracují pro sebe navzájem, dostává tím jejich práce společenskou formu.

Z čeho tedy vzniká záhadný charakter produktu práce, jakmile na sebe bere formu zboží? Zřejmě z této formy samé. Stejnost různých druhů lidské práce dostává věcnou formu stejné kvality všech produktů práce - hodnoty; měření vynakládání lidské pracovní síly jeho trváním dostává formu velikosti hodnoty produktů práce; konečně vztahy mezi výrobcí, za nichž se jejich společenská určení práce uskutečňují, dostávají formu společenského vztahu produktů práce.

Tajemnost zboží formy tkví tedy prostě v tom, že je zrcadlem, v němž se lidem obráží společenský charakter jejich vlastní práce jako věčný charakter produktů práce samých, jako společenské vlastnosti těchto věcí, dané jim od přírody; proto i společenský vztah výrobců k celkové práci se jim jeví jako společenský vztah předmětů, který existuje mimo ně. Tímto quid pro quo se z produktů práce stávají zboží, věci smyslově nadsmyslné nebo společenské. Tak se jeví světelný účinek věci na zrakový nerv nikoli jako subjektivní podráždění zrakového nervu samého, nýbrž jako objektivní forma věci jsoucí mimo oko. Ale při zrakových vjemech skutečně jedna věc, vnější předmět, odráží světlo na jinou věc, oko. Je to fyzický vztah mezi fyzickými věcmi. Naproti tomu zboží forma a vztah hodnot produktů práce, v němž se tato forma projevuje, nemá naprosto nic společného s jejich fyzickou povahou a se vztahy věcí, vyplývajících z ní. Je to jen určitý společenský vztah lidí samých, který tu pro ně nabývá fantastické formy vztahu mezi věcmi. Abychom našli analogii, museli bychom se uchýlit do mlhavých sfér náboženského světa. Tu se jeví produkty lidského mozku jako samostatné bytosti nadané vlastním životem a stojící v určitých vztazích k lidem a k sobě navzájem. Tak je tomu i ve světě zboží s produkty lidských rukou. Toto nazývám fetišismem, který je nerozlučně spojen s produkty práce, jakmile se vyrábějí jako zboží, a který je tedy neoddelitelný od zboží výroby.

Tento fetišový charakter světa zboží vyplývá, jak ukázal náš předcházející rozbor, ze svérázného společenského charakteru práce, která vyrábí zboží. Užitné předměty se stávají zbožím vůbec jen proto, že jsou produkty navzájem nezávislých soukromých prací. Komplex těchto soukromých prací tvoří souhrnnou práci společnosti. Protože výrobci vstupují do společenského styku teprve směnou produktů své práce, objevuje se i specificky společenský charakter jejich soukromých prací teprve v rámci této směny. Čili soukromé práce se fakticky realizují teprve jako články celkové společenské práce teprve těmi vztahy, které vytváří směna mezi produkty práce a s pomocí produktů práce i mezi výrobcí. Výrobcům se proto jeví společenské vztahy jejich soukromých prací jako to, co skutečně

---

¹ *Poznámka k 2. vyd.* U starých Germánů se velikost jitra půdy měřila prací jednoho dne; odtud název jitra: Tagwerk (také Tagwanne) (jurnale nebo jurnalīs, terra jurnalīs, jornalīs nebo diurnalīs), Mannwerk, Mannskraft, Mannsmaat, Mannshauet atd. Viz *Georg Ludwig Maurer: Einleitung zur Geschichte der Mark-, Hof- usw. Verfassung etc.*, Mnichov 1854, str. 129 a násl.

jsou, tj. ne jako bezprostředně společenské vztahy osob samých v jejich práci, nýbrž naopak jako věcné vztahy osob a společenské vztahy věcí.

Teprve v rámci své směny dostávají produkty práce společensky stejnou hodnotovost [předmětnou reálnost hodnoty], oddělenou od jejich smyslově různých užitečných hodnot. Toto rozštěpení produktu práce na užitečnou věc a věc ztělesňující hodnotu je prakticky uskutečnitelné teprve tehdy, když směna nabyla takového rozsahu a významu, že užitečné věci lze vyrábět speciálně pro směnu, tedy jakmile hodnotový charakter věcí přichází v úvahu již při jejich výrobě. Od tohoto okamžiku dostávají soukromé práce výrobců skutečně dvojaký společenský charakter. Jednak musí jako určité užitečné práce uspokojovat určitou společenskou potřebu, a tak se osvědčovat jako oddíly celkové práce, jako články přirozeně vzniklé soustavy společenské dělby práce. Jednak uspokojují jen rozmanité potřeby svých vlastních výrobců, pokud každá zvláštní užitečná soukromá práce je směnitelná za každý jiný zvláštní druh užitečné soukromé práce, tedy má stejnou platnost. Tato rovnost, toto coelo [úplně] různých prací, může tu být jen tehdy, abstrahujeme-li od jejich skutečných rozdílů, jsou-li převedeny na společný charakter, který mají jako vynakládání lidské pracovní síly, jako abstraktně lidská práce. Mozek soukromých výrobců jen obráží tento dvojaký společenský charakter jejich soukromých prací ve formách, které se vyskytují v praktickém životě, při výměně výrobků — obráží tedy společensky užitečný charakter jejich soukromých prací v té formě, že produkt práce musí být užitečný ne pro výrobce samého, ale pro jiné — obráží společenský charakter rovnosti rozmanitých prací v té formě, že tyto materiálně různé věci, produkty práce, jsou hodnotami. Lidé tedy neporovnávají produkty své práce jako hodnoty proto, že se jim tyto věci jeví jako pouhé věcné obaly lidské práce stejného druhu. Naopak. Tím, že při výměně srovnávají své různé výrobky jako hodnoty, srovnávají různé práce jako lidskou práci. Nejsou si toho vědomi, ale dělají to.²

Hodnota nemá napsáno na čele, co je zač. Nejen to: hodnota mění každý produkt práce v tajemný společenský hieroglyf. Později se lidé snaží rozluštit smysl tohoto hieroglyfu, proniknout do tajemství svého vlastního společenského produktu, neboť určování užitečných předmětů jako hodnot je jejich společenským produktem stejně jako např. řeč. Pozdější vědecký objev, že produkty práce, pokud jsou hodnotami, jsou pouze věcným výrazem lidské práce vynaložené na jejich výrobu, tvoří epochu v dějinách vývoje lidstva, ale naprosto nerozptyluje věcné zdání společenského charakteru práce. Jen o dané zvláštní formě výroby, zboží výroby, platí, že specificky společenský charakter navzájem nezávislých soukromých prací spočívá v tom, že jsou si rovny jako lidská práce vůbec, a v tom, že produkty práce dostávají charakter hodnoty. Kdežto lidem, kteří podlehají vztahům zboží výroby, se tyto speciální zvláštnosti zboží výroby — před oním objevem i po něm — zdají všeobecně platnými, podobně jako vlastnosti vzduchu — jeho fyzikální tělesná forma — existují dál, přestože věda rozložila vzduch na jeho základní prvky.

Vyměňovatele výrobků zajímá prakticky především otázka: kolik cizích výrobků dostanou za svůj výrobek, tj. v jakých proporcích se výrobky navzájem vyměňují? Jakmile tyto proporce dosáhnou určité pevnosti, a stávají se proto obvyklými, zdá se, že vyplývají ze samé povahy produktů práce. Tak např. tuna železa a 2 unce zlata mají stejnou hodnotu, podobně jako libra zlata a libra železa mají stejnou váhu přes různé fyzikální a chemické vlastnosti svých těles. Ve skutečnosti se hodnotový charakter produktů práce upevňuje teprve jejich realizací jako hodnot určité velikosti. Velikosti hodnot se ustavičně mění nezávisle na přání, předvídání a činnosti těch, kdo vyměňují. Pro vyměňovatele má

---

² *Poznámka k 2. vyd.* Právě-li tedy Galiani: hodnota je poměr mezi dvěma osobami — „la ricchezza è una ragione tra due persone“ — byl by musel dodat: poměr skrytý pod věcným obalem. (*Galiani: Della Moneta*, str. 221, sv. III *Custodiho* sbírky: *Scrittori Classici Italiani di Economia Politica, Parte Moderna*, Milán 1803.)

jejich vlastní společenský pohyb formu pohybu věcí, pod jehož kontrolou jsou, místo aby je kontrolovali. Teprve za úplně rozvinuté zboží výroby může vyrůst ze zkušenosti samé vědecké pochopení, že jednotlivé soukromé práce, konané nezávisle na sobě, ale všestranně mezi sebou spjaté jako články přirozeně vzniklé společenské dělby práce, se neustále převádějí v určitých proporcích na svou společenskou míru. Aby se mohlo dojít k tomuto vědeckému chápání je nutná úplně rozvinutá zboží výroba, protože společensky nutná pracovní doba si razí cestu náhodnými a stále kolísajícími směnnými vztahy výrobků soukromých prací jen násilně jako přírodní zákon, který působí podobně jako zákon tíže, spadne-li někomu dům na hlavu.³ Určení velikosti hodnoty pracovní dobou je proto tajemství, skryté pod zjevným pohybem relativních zboží hodnot. Odhalení tohoto tajemství odstraňuje zdání, jako by se velikost hodnoty produktů práce určovala čistě náhodně, ale neodstraňuje nikterak její věcnou formu.

Přemýšlení o formách lidského života, a tedy i vědecký rozbor těchto forem, bere se ostatně cestou protikladnou skutečnému vývoji. Začíná post festum, tj. vychází z hotových výsledků vývojového procesu. Formy, které vtiskují produktům práce ráz zboží, a jsou proto předpokladem zbožího oběhu, mají již pevnost přirozených forem společenského života, dříve než se lidé poprvé pokusí ujasnit si nikoli historický charakter těchto forem, které se jim naopak jeví již jako nezměnitelné, nýbrž jejich obsah. Tak jedině rozbor cen zboží vedl k určení velikosti hodnoty, jen obecný peněžní výraz různých zboží umožnil ustálení jejich charakteru jako hodnot. Ale právě tato hotová forma světa zboží — jeho peněžní forma — zastírá společenský charakter soukromých prací, a tedy i společenské vztahy soukromých pracovníků za věcmi, místo aby tyto vztahy odhalovala v celé ryzosti. Řeknu-li: kabát, boty atd. se mají k plátnu jako všeobecnému ztělesnění abstraktní lidské práce, bje nesmyslnost tohoto výrazu do očí. Ale porovnávají-li výrobci kabátu, bot, atd. tato zboží s plátnem nebo - což na věci nic nemění - se zlatem a stříbrem jako všeobecným ekvivalentem, jeví se jim vztah jejich soukromých prací k celkové společenské práci právě v této nesmyslné formě.

---

³ „Co si máme myslit o zákonu, který se může prosazovat jen periodickými revolucemi? Je to právě přírodní zákon, který je založen na nevědomosti těch, které postihuje.“ (*Bedřich Engels: Umrisse zu einer Kritik der Nationalökonomie in Deutsch-französische Jahrbücher* vyd. Arnoldem Rugem a Karlem Marxem, Paříž 1844.)